

Dr hab. Anna Zamkowska, prof. URad.
Katedra Pedagogiki
Wydział Filologiczno-Pedagogiczny
Uniwersytet Radomski im. K. Pułaskiego

**Recenzja habilitacyjna dorobku naukowego,
dydaktycznego i popularyzatorskiego Pani dr Agnieszki Dłużniewskiej
adiunkta w Zakładzie Surdopedagogiki Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii
Grzegorzewskiej w Warszawie**

Odpowiadając na decyzję Rady Doskonałości Naukowej z dnia 12 września 2024r. o wyznaczeniu mnie do pełnienia funkcji recenzentki w postępowaniu w sprawie nadania Pani dr Agnieszce Dłużniewskiej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika, przedstawiam recenzję dorobku naukowego, działalności dydaktycznej i popularyzatorskiej Habilitantki. Recenzja będzie składać się z następujących punktów: omówienia sylwetki naukowej Habilitantki, określenia obszaru zainteresowań naukowo-badawczych, oceny osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 Ustawy z dn. 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2024 r. poz. 1571 z późn. zm.), oceny istotnej aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednej uczelni, oceny osiągnięć dydaktycznych, organizacyjnych i popularyzujących naukę oraz wniosków końcowych.

1. Sylwetka naukowa Pani dr Agnieszki Dłużniewskiej

Pani dr Agnieszka Dłużniewska kwalifikacje nauczycielskie zdobyła na studiach magisterskich na kierunku bibliotekoznawstwo i informacja naukowo-techniczna w Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej. Ukierunkowanie zainteresowań związanych z surdopedagogiką nastąpiło poprzez udział w studiach podyplomowych z zakresu Afazjologii i Surdologopedii, a ich naukowe pogłębienie poprzez studia doktoranckie zwieńczone uzyskaniem stopnia doktora nauk humanistycznych na Wydziale Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego na podstawie rozprawy doktorskiej na temat „Komunikowanie się dzieci z uszkodzeniami słuchu w wieku przedszkolnym” napisanej pod kierunkiem wybitnego eksperta z tego zakresu Pani prof. dr hab. Kazimiery Krakowiak. Nabycie przygotowania merytorycznego na studiach podyplomowych i naukowej wiedzy dotyczącej komunikowania się dzieci z niepełnosprawnością słuchową pozwoliło Habilitantce na wdrażanie wiedzy w praktyce terapeutycznej i edukacyjnej, która z kolei stała się inspiracją

do kontynuacji drogi kariery naukowej. Zdobyte w pracy zawodowej wiedza i doświadczenia w pracy z dziećmi z uszkodzeniami słuchu, ryzykiem dysleksji i dysleksją rozwojową Habilitantka rozszerzała i pogłębiała uczestnicząc w licznych kursach i szkoleniach, pozwalających Jej na posługiwanie się nowymi metodami terapii i narzędziami diagnozy. Połączenie teorii z praktyką, trwające do chwili obecnej, pozwala na wzajemne przenikanie się obu tych pól z korzyścią zarówno dla teorii, jak i praktyki. Umożliwia dostrzeżenie obszarów nieobjętych dotychczas pogłębioną eksploracją badawczą, a przydatnych w praktyce edukacyjno-terapeutycznej. Jest także wyrazem nieustającej pasji Habilitantki do poszukiwania rozwiązań ułatwiających dzieciom i młodzieży z uszkodzeniami słuchu dostępu do dziedzictwa narodowego i kulturowego poprzez kontakt ze słowem pisanym. Zainteresowania te mają ze względu na obszar podejmowanych działań teoretyczno-praktycznych charakter interdyscyplinarny, leżący na styku surdopedagogiki, logopedii i językoznawstwa. Obecnie Pani dr Agnieszka Dłużniewska jest zatrudniona w Zakładzie Surdopedagogiki Akademii Pedagogiki Specjalnej, prowadząc równoległe zajęcia w innych uczelniach, a także kontynuując praktykę terapeutyczną w Dziennym Ośrodku Rehabilitacji Słuchu i Mowy w Płocku na stanowisku logopedy.

2. Obszar zainteresowań naukowo-badawczych

Zainteresowania naukowe Habilitantki koncentrują się na językowych, wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowaniach procesu uczenia się i nauczania dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi.

Całokształt prac opublikowanych po doktoracie, czyli w okresie od 2006 do 2024 roku w postaci 41 publikacji, stanowił podstawę do ubiegania się przez Panią dr Agnieszkę Dłużniewską o stopień doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

W oparciu o publikacje przedstawione przez Habilitantkę można stwierdzić, że na Jej dorobek składają się:

- Dwie monografie autorskie: przedłożone w przewodzie habilitacyjnym (*Rozumienie tekstów literackich przez uczniów z uszkodzeniami słuchu*, 2021 oraz *Wczesne inicjacje czytelnicze dzieci z uszkodzeniami słuchu w perspektywie socjokognitywnych uwarunkowań rozwoju sprawności językowych*, 2024) oraz jedna współautorska (*Samoświadomość emocji i percepcja własna kompetencji społecznych a osiągnięcia szkolne uczniów z dysleksją w wieku dorastania*, 2017);
- 23 rozdziały w monografiach wieloautorskich;
- 13 artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych, w tym 4 opublikowane w czasopismach wysoko punktowanych (100 i 140 punktów).

Publikacje Habilitantki pojawiają się w bazach Google Scholar, a ich Impact Factor (3,7) i indeks Hirscha (4) wskazują na rozpoznanie dorobku Habilitantki w środowisku naukowym. Świadczy o tym także aktywny udział w 14 konferencjach o charakterze międzynarodowym i 20 konferencjach ogólnopolskich. Analizując dorobek ilościowo można stwierdzić, iż może się stać podstawą dokonywania dalszych analiz.

Habilitantka w ramach poszukiwań badawczych eksplorowała dwa główne obszary dotyczące:

1. Problematyki funkcjonowania językowo-poznawczego i emocjonalno-społecznego dzieci i młodzieży z uszkodzeniami słuchu;
2. Zagadnień dotyczących językowo-poznawczego i emocjonalno-społecznego funkcjonowania dzieci i młodzieży ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się.

Na pierwszy obszar składa się 9 pozycji o charakterze teoretycznym i teoretyczno-empirycznym. Dwie pierwsze mają charakter teoretycznych analiz i dotyczą roli gestów i słów w kształtowaniu kompetencji komunikacyjnej i językowej dzieci niesłyszących i słabosłyszących, zawierają też szereg sugestii dla praktyki. Są dowodem umiejętności gromadzenia i prezentacji w sposób uporządkowany stanu dotychczasowej wiedzy w omawianym temacie, a także jej znaczenia dla praktyki terapeutycznej i edukacyjnej. Kolejne trzy artykuły są ukierunkowane na analizę relacji rodzic-dziecko oraz wsparcia rodziny. Mają one charakter teoretyczno-empiryczny. W artykule dotyczącym wsparcia rodziny dziecka z zespołem CHARGE Habilitantka wykorzystała samodzielnie opracowane narzędzia badawcze oparte na modelu organizacji wsparcia rodziny dziecka z zespołem wad wrodzonych, a także wykazała umiejętność adaptacji narzędzia *Preventing Morale Index*. Warto dokładniej opisać, jak przebiegał proces adaptacji (w później opublikowanym artykule podano jego właściwości psychometryczne). Studium przypadku jest wyczerpujące, co pozwoliło zarysować szeroki kontekst analizy oraz określić zasoby wsparcia otrzymywanego i oczekiwanego przez rodziców.

O wzroście dojrzałości badacza i zasobu jego instrumentarium metodologicznego świadczą kolejne dwa artykuły dotyczące predyktorów kształtowania relacji rodzic-dziecko oraz wczesnych inicjacji czytelnicych jako kontekstu tej relacji. Uwidacznia się to m.in. w precyzyjnym formułowaniu założeń metodologicznych badań porównawczych, wskazaniu rzetelności narzędzi i umiejętności dokonania korelacyjnych analiz statystycznych oraz przeprowadzeniu dyskusji wyników.

Następny artykuł przedłożony do analizy dotyczy modelu edukacji inkluzyjnej dzieci z uszkodzeniami słuchu, zawiera szereg wskazań praktycznych. Zaprezentowane studium przy-

padku dziewczynki z uszkodzonym słuchem wskazuje na pogłębioną analizę uwzględniającą ocenę poziomu możliwości słuchowych i komunikacyjnych, a także wsparcia edukacyjnego i specjalistycznego w przebiegu kilkietapowej kariery edukacyjnej. Tekst świadczy o poszerzeniu zainteresowań Habilitantki o obszar edukacji szkolnej, wsparcia edukacyjnego i zagadnień integracji społecznej. Te wątki kontynuowane były w kolejnych dwóch artykułach dotyczących dzieci i młodzieży z uszkodzeniami słuchu, a konkretnie kształtowania ich tożsamości społecznej i kulturowej w kontekście ich relacji komunikacyjnych oraz wspierania przez rodziców i specjalistów ich integracji społecznej. Pierwszy tekst dotyczący integracji społecznej ma charakter przeglądowy, wskazuje na środowiskowe konteksty procesu społecznej integracji wspomnianej grupy. Drugi, zawiera doniesienia badawcze dotyczące poszukiwania zależności pomiędzy jakością relacji komunikacyjnych a tożsamością społeczną i kulturową dorosłej młodzieży z uszkodzeniami słuchu. Zastosowano dwa narzędzia, pierwsze zaadaptowane przez zespół, w którego skład wchodziła też Habilitantka, a drugie to autorska Skala Satysfakcji z Interakcji Komunikacyjnych Młodzieży z Uszkodzeniami Słuchu. Oba narzędzia mają dobre wskaźniki rzetelności, wskazują na umiejętności dokonywania analizy badań korelacyjnych i ich interpretacji. Interesujące byłoby dodanie dyskusji wyników i przeprowadzenie badań na większej próbie. Ostatni artykuł z pierwszego obszaru jest bliski tematyce przedłożonej monografii i w sposób przeglądowy analizuje rolę języka w opanowaniu umiejętności rozumienia czytanego tekstu w oparciu o wybrany model czytania, bogatą analizę teoretyczną oparto na szerokim przeglądzie literatury przedmiotu.

Drugi obszar badań (7 współautorskich pozycji) dotyczy zagadnień z pogranicza pedagogiki specjalnej i psychologii analizowanych w kontekście edukacji uczniów z trudnościami w uczeniu się, zwłaszcza z dysleksją. Pierwsze trzy artykuły zostały opracowane w ramach projektu badawczego Akademii Pedagogiki Specjalnej, wspólnie z Panią dr Izabellą Kucharczyk. Pierwszy ma charakter badań pilotażowych realizowanych na małej próbie badawczej i posłużył weryfikacji adaptowanych przez Autorki dwóch uznanych narzędzi badawczych. I tu ponownie wskazane byłoby podanie procedury przebiegu procesu adaptacji i wyników analizy rzetelności skali. W kolejnych dwóch zaprezentowano wyniki badań właściwych realizowanych za pomocą każdej ze skal. Autorki ugruntowały omawiane zagadnienia samoregulacji, motywacji i strategii uczenia się w literaturze przedmiotu i uznanych teoriach własnej skuteczności A. Bandury i teorii samodeterminacji E.L. Deci i R.M. Ryana, dokonały wnikliwej analizy wyników badań korelacyjnych, tworząc na tej podstawie model analizowanych zależności. Wskazane byłoby uzupełnienie tekstów o dyskusję wyników. Ostatnia pozycja powstała we współautorstwie z Panią dr Izabellą Kucharczyk to pozycja

książkowa zawierająca rzetelną analizę zależności pomiędzy samoświadomością emocji i percepcji własnej kompetencji społecznych uczniów z dysleksją w wieku dorastania a ich osiągnięciami szkolnymi. Zastosowano cztery narzędzia badawcze, o dobrych właściwościach psychometrycznych, zaprezentowano procedurę ich tłumaczenia. Badania poprowadzono na reprezentatywnej próbie 600 uczniów z kilku województw. Wskazuje to na wzrost dojrzałości badawczej Habilitantki.

Kolejne trzy artykuły napisane zostały we współautorstwie m.in. z Panem dr Kamilem Kurackim, którego udział w każdym etapie powstawania tekstu wynosił 50%, co wskazuje na znaczący udział Pani dr Agnieszki Dłużniewskiej w opracowaniu koncepcji badań, ich przeprowadzeniu, analizie i prezentacji. Prezentowane badania wskazują na podobieństwa i różnice między dwiema grupami uczniów: młodzieżą z dysleksją i uczniami bez specyficznych trudności w zakresie czytania i pisania. W pierwszym tekście zaprezentowano interesujące wyniki badań korelacyjnych i porównawczych uczniów z dysleksją i bez dysleksji w kontekście relacji pomiędzy poziomem kompetencji społecznych, postawami twórczymi a inteligencją emocjonalną obu badanych grup. Jest to materiał opracowany starannie pod względem metodologicznym i wartościowy poznawczo. Pozwala wskazać na istotne różnice występujące między przedstawicielami obu badanych grup w obszarach funkcjonowania społeczno-emocjonalnego oraz zachowań twórczych, oraz odnieść te wyniki do praktyki edukacyjnej. Kolejne dwie pozycje prezentują wyniki badań korelacyjnych. Pierwsza wskazuje na zależności pomiędzy kompetencjami społeczno-emocjonalnymi i strategiami uczenia się, a druga relacji między wsparciem edukacyjnym a wyborem metakognitywnych strategii czytania przez obie grupy uczniów. Starannie dobrano instrumentarium badawcze i dokonano analizy wyników badań, które następnie poddano dyskusji. Publikacja dwóch ostatnich pozycji w języku angielskim wskazuje na gotowość Habilitantki do popularyzacji wyników badań własnych na skalę międzynarodową. Wyniki badań zebrane w trzech artykułach stanowią poznawczo wartościowy materiał i pozwalają zarysować kompleksowy obraz funkcjonowania młodzieży z dysleksją w porównaniu z uczniami bez specyficznych trudności w zakresie czytania i pisania w sferach istotnych dla ich sukcesu edukacyjnego i przyszłego sukcesu zawodowego. Poszerzając zakres wiedzy w tym temacie, stanowią cenny wkład w rozwój dyscypliny pedagogiki specjalnej.

Przedstawiony dorobek pod względem merytorycznym można określić jako ukierunkowany, związany ściśle z pedagogiką specjalną, zwłaszcza z funkcjonowaniem w różnych obszarach dzieci i młodzieży z uszkodzeniami słuchu i dysleksją oraz strategiami ich edukacyjnego wsparcia. Poziom merytoryczny i metodologiczny dorobku jest wysoki. Autorka po-

siadła umiejętność krytycznej analizy koncepcji teoretycznych, konceptualizacji badań, opracowywania własnych narzędzi badawczych i korzystania z narzędzi o sprawdzonych właściwościach psychometrycznych, stosowania analiz danych ilościowych i jakościowych, modelu badań korelacyjnych i porównawczych, rzetelnej analizy ich wyników, wyciągając na ich podstawie istotne dla teorii i praktyki wnioski, a także przeprowadzając dyskusję wyników badań własnych z badaniami innych autorów. Habilitantka posiada też umiejętność współpracy w zespołach badawczych i opracowania publikacji mających zasięg nie tylko ogólnopolski, ale także międzynarodowy.

3. Ocena osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust 1. pkt. 2 Ustawy.

Monografia naukowa zatytułowana „Rozumienie tekstów literackich przez uczniów z uszkodzeniami słuchu” stanowi pierwsze z dwóch głównych osiągnięć naukowych Pani dr Agnieszki Dłużniewskiej zgłoszone do oceny. Na wstępie muszę przyznać, że już sama tematyka podjęta przez Autorkę świadczy o wysokich aspiracjach Habilitantki ze względu na jej złożoność, trudność w realizacji badań, wielowątkowy charakter oraz brak jednoznacznych rozstrzygnięć w literaturze przedmiotu. Nie ukazały się bowiem do tej pory doniesienia badawcze wyjaśniające specyfikę złożonych i nie zawsze uchwytnych mechanizmów warunkujących budowanie przez uczniów z niepełnosprawnością słuchu, zwłaszcza w stopniu znacznym i głębokim, spójnej reprezentacji tekstu. Dotychczas starano się wyjaśniać proces odkrywania znaczeń czytanych słów poprzez analizę roli jaką w tym procesie pełni świadomości fonologiczna, morfologiczna i ortograficzna języka mówionego czy język migowy występujący w roli pośredniczącej. Analizowano także rolę poszczególnych elementów składających się na rozumienie i interpretację pisanego tekstu. Te wycinkowe doniesienia nie ukazują jednak w kompleksowy sposób złożoności mechanizmów budowania znaczeń czytanego tekstu u uczniów z niepełnosprawnością słuchu w kontekście ich indywidualnego uczenia się, jak i efektów wsparcia udzielanego im w tym procesie przez nauczyciela. Można zatem uznać, że przedstawiona do recenzji monografia ma charakter nowatorski, zapełniając lukę w dotychczasowym obszarze naukowego poznania. We wstępie do monografii wyraźnie nakreślono kierunki dotychczas prowadzonych badań, wskazując wyraźnie na potrzebę podjęcia badań o charakterze kompleksowym oraz obszar podejmowanych eksploracji. Opis struktury tekstu i zawartości poszczególnych rozdziałów wskazuje na ich logicznie powiązany układ.

Pierwszy rozdział monografii stanowi przegląd najważniejszych koncepcji i badań czołowych przedstawicieli filozofii, psychologii i lingwistyki stanowiących podwaliny współczesnego definiowania języka i jego roli w rozumieniu rzeczywistości materialnej, społecznej

i kulturowej. Przegląd jest napisany w sposób syntetyczny, językiem naukowym, wskazuje na chronologiczny progres w sposobie ujmowaniu języka, jego funkcji i uwarunkowań rozwoju.

Drugi rozdział zawiera krytyczną analizę definicji pojęcia czytania reprezentowaną w poglądach różnych autorów, co pozwoliło Autorce na wskazanie i omówienie istotnych wspólnych elementów wchodzących w skład umiejętności czytania, występujących w pracach różnych autorów, uwzględniających bogaty kontekst zarówno poznawczy, jak i meta poznawczy. Dzięki temu zabiegowi zarysowany został kompleksowy obraz złożonego procesu czytania tekstu przez uczniów, wskazujący na jego progresywny przebieg.

Trzeci rozdział, wynikający logicznie z poprzedniego, stanowi przegląd modelowych ujęć czynników składających się na proces czytania i proces ten warunkujących. Charakterystyka modeli została dokonana w sposób chronologiczny, wskazujący na narastanie wiedzy w omawianym temacie, a także w sposób krytyczny wobec poglądów nie zweryfikowanych empirycznie.

Rozdział czwarty, będący kontynuacją myśli zawartych w poprzednich rozdziałach, zwraca uwagę na role aktorów w procesie czytania: autora i receptora tekstu. Ta część jest napisana w postaci dyskusji stanowisk znanych badaczy problematyki, co wskazuje na głęboką znajomość literatury przedmiotu i umiejętność jej krytycznej analizy.

Rozdział piąty, odnosi się w większym stopniu do osób z uszkodzeniami słuchu, a konkretnie ich możliwości i ograniczeń w zakresie umiejętności posługiwania się językiem, czytania i meta poznania. Na podstawie szerokiej analizy badań polskich i międzynarodowych zarysowany został kompleksowy obraz umiejętności czytania, jego uwarunkowań u uczniów z uszkodzeniami słuchu, a także uzasadniono istotną rolę nauczyciela jako mediatora w tym procesie. Habilitantka uzasadniła także pogląd związany z potrzebą posługiwania się mową ustną dla nabycia zdolności rozumienia czytanego tekstu.

Ostatni, szósty rozdział zamyka część teoretyczną monografii wskazując na teorię będącą podstawą badań empirycznych. Habilitantka wybrała teorię naturalnego języka semantycznego Anny Wierzbickiej rzeczowo uzasadniając swój wybór. Jest to bowiem model uniwersalny, wskazujący na podstawowy zasób uniwersalnego, w skali międzynarodowej, zasobu słownictwa i związanej z nim składni, pojawiający się we wczesnych etapach nabywania mowy, także u dzieci z wadą słuchu. Wskazane byłoby większe odniesienie do teorii pedagogicznych czy założeń integracji społecznej, której narzędziem może być nabywanie umiejętności czytania, dzięki czemu osoba z uszkodzonym słuchem poznaje wspólne dziedzictwo kulturowe, co z kolei zwiększa jej szanse na uczestnictwo we wspólnocie kulturowej, posiada

ona bowiem większy zasób wiedzy i zdolności porozumiewania się z innymi członkami tej wspólnoty.

Rozdział prezentujący podstawy metodologiczne badań własnych został rzetelnie opracowany. Wskazano na wybór podejścia interpretacyjnego do badań wraz z podaniem przekonującego uzasadnienia tego wyboru. Za równie słuszne należy uznać przyjęcie paradygmatów aktywistycznego, pragmatycznego i kognitywistycznego. Podejście mieszane do badań w pełni odpowiada dwóm fazom realizacji zamierzenia badawczego. Podział na fazy znajduje swoje uzasadnienie w celach badawczych. Warto dokładniej opisać w 7.2. procedurę quasi-eksperymentu, chociaż jej schemat zilustrowano w podrozdziale 7.4. Wyraźnie sprecyzowano problemy badawcze główne i szczegółowe, a hipotezy robocze znalazły swoje uzasadnienia w wynikach dotychczasowych doniesień teoretycznych i badawczych. Odpowiednio dobrano zmienne zależne i niezależne, ich wskaźniki, szczegółowo opisano ich operacjonalizację. Wyczerpujący opis dotyczy także procedury badawczej i wykorzystanych w badaniach narzędzi. Na uwagę zasługuje troska o wykazanie ich rzetelności i trafności, co jest m.in. zapewnione przez zastosowanie pełnej procedury adaptacji narzędzia anglojęzycznego, powtarzalność badań, analizy statystyczne, zastosowanie procedury sędziów kompetentnych. Wybór tekstów został potwierdzony obliczeniem wskaźnika ich komunikatywności i czytelności, co ma szczególne znaczenie w przypadku badania uczniów z uszkodzeniem słuchu. Wskazano na losowo-celowy dobór próby wraz ze szczegółowym opisem poprawnych kryteriów kwalifikacji obu grup uczniów. Habilitantka wykazała też troskę o etyczny wymiar badań, uzyskując pisemne zgody rodziców na ich przeprowadzanie. Warunki badania były dostosowane do możliwości słuchowych uczniów.

W rozdziale poświęconym analizie wyników badań własnych w prawidłowy sposób dokonano opisu i analizy danych ilościowych, analizując szczegółowo jedynie istotne statystycznie wyniki, co pozwoliło na dobry odbiór tekstu i wskazuje na umiejętność uwypuklenia danych wymagających interpretacji bez nadmiaru drobiazgowej analizy zacierającej główny wątek wyводу. Wyniki pozwoliły na wskazanie różnic w językowych mechanizmach poznawczych wykorzystywanych w czasie czytania tekstu przez uczniów z niepełnosprawnością słuchową i słyszących. Słusznym zabiegiem było skonstruowanie szerszych kategorii rodzajów strategii czytania deklarowanych przez uczniów i ustalenie poziomu istotności ich związków z poszczególnymi aspektami rozumienia czytanych tekstów. Następnie szczegółowo omówiono tylko te strategie, które wykazują korelacje istotne ze zmiennymi odpowiadającymi poszczególnym rodzajom zadań związanych z rozumieniem i interpretacją tekstu w grupie uczniów z uszkodzeniami słuchu i uczniów słyszących. Uszczegółowieniem tych analiz jest

podjęta w kolejnym podrozdziale analiza regresji. Ten zabieg wskazuje na umiejętność dokonania nie tylko statystycznych analiz, ale także odpowiedniej ich organizacji. W sposób przekonujący dokonano interpretacji uzyskanych wyników.

Rzetelnie przeprowadzona analiza regresji liniowej pozwoliła na wykrycie istotnych czynników moderujących relacje między zmiennymi z wykorzystaniem danych uzyskanych w wyniku testowania odpowiednio dobranych modeli. To świadczy o wprawie Habilitantki w posługiwaniu się narzędziami analizy statystycznej i wnikliwej interpretacji danych. Moja sugestia dotyczy jedynie dodania przypisu na s. 195 w miejscu, gdzie Autorka odnosi się do teoretycznych przesłanek, rozważenie dodania w tabeli 51 danych dotyczących poziomu istotności oraz dodanie na s. 172 odnośnika do s. 130-132, gdzie zaprezentowano modele poddane testowaniu. Prawidłowo przeprowadzona dyskusja wyników pozwoliła ująć je w sposób syntetyczny i poddać głębszej analizie w kontekście teoretycznych i empirycznych doniesień innych autorów.

Rozdział dziewiąty wskazuje na osadzenie wyników badań w założeniach wybranego modelu teoretycznego: socjokognitywnego modelu czytania Rudella i Urnauna. Zawiera on wszystkie istotne komponenty determinujące efektywność procesu czytania testu i jego interpretacji, wybór Habilitantki można zatem uznać za słuszny. Ta część monografii ma charakter analizy jakościowej. Uzupełnia wyniki ilościowej analizy danych, zawartych w poprzednim rozdziale. Przyjęty model dedukcyjny analizy pozwolił na odpowiednie jej uporządkowanie i zachowanie logicznego toku wywodu. W tej części analizy zaprezentowano w sposób precyzyjny i w odniesieniu do założeń zawartych w teoretycznej części monografii, procedurę postępowania metodycznego nauczyciela z uczniem z niedosłuchem i niesłyszącym, z wykorzystaniem metakognitywnych strategii czytania wchodzących w skład MARSII. Na uwagę zasługuje triangulacja źródeł, polegająca na badaniu umiejętności uczniów w wybranych zakresach na podstawie analizy kilku tekstów. Niezwykle przydatne okazało się konstruowanie uproszczonych definicji pojęć wykorzystywanych w tekście, dokonanie metafrazy i parafrazy tekstu za pomocą języka uniwersalnego. Te sposoby pracy z tekstem mogą wskazywać na zastosowanie koncepcji tekstu łatwego do czytania i podejścia projektowania uniwersalnego. Skuteczność uruchomienia kognitywnych i metakognitywnych mechanizmów czytania dzięki refleksyjnemu wsparciu ze strony nauczyciela występującego w roli mediatora w relacji między uczniem a tekstem okazały się efektywne, a wielkość efektu waha się od wartości średnich do dużych. Jak zauważa Autorka konieczne jest zachowanie porządku i hierarchii ich stosowania, które zostało wyraźnie zarysowane w opracowaniu wyników badań. Walorem prezentowanych badań jest wnikliwość w opisie i interpretacji złożonych mechanizmów i

strategii służących rozumieniu i interpretacji tekstu przez uczniów, dla których aktywność ta stwarza szczególne wyzwanie. Wyniki prezentowanych badań wnoszą zatem istotny wkład do dyscypliny pedagogika w obszarze pedagogiki specjalnej, w szczególności surdopedagogiki poprzez empiryczną weryfikację modelu kształtowania rozumienia tekstów literackich przez uczniów z uszkodzeniami słuchu, opartego na ugruntowanych w literaturze przesłankach teoretycznych, noszącego znamiona podejścia interdyscyplinarnego. Model ten wypełnia istotną lukę w polskich badaniach dotyczących tej problematyki. Wykorzystano bogaty zbiór literatury przedmiotu (ponad 370 pozycji polsko i obcojęzycznych), dający podstawę ugruntowania teoretycznego skonstruowanego modelu i interpretacji jego empirycznej weryfikacji.

Druga monografia naukowa zgłoszona przez Habilitantkę do oceny wydana została w 2024 roku i nosi tytuł pt. „Wczesne inicjacje czytelnicze dzieci z uszkodzeniami słuchu w perspektywie socjokognitywnych uwarunkowań rozwoju sprawności językowych”. Ma charakter przeglądowy, uzupełniając niejako przegląd literatury i doniesień badawczych związanych z wczesną inicjacją czytelniczą dzieci z uszkodzeniami słuchu zaprezentowaną w pierwszej ocenianej pozycji. Podobnie, jak w poprzedniej monografii, osią rozważań jest perspektywa socjokognitywna wykorzystana w analizie uwarunkowań rozwoju kompetencji językowych dzieci należących do tej grupy. Publikacja jest mniejsza objętościowa, zawiera 199 stron, na których zamieszczono wprowadzenie, trzy rozdziały, dyskusję i zakończenie, bibliografię, streszczenie i aneks. Każdy rozdział zamyka podsumowanie stanowiące syntezę omawianych w nim treści i wskazanie na wnioski wynikające z prezentowanych analiz. We wstępie wskazano na ważność wczesnych doświadczeń czytania dla rozwoju funkcji językowych dziecka, zarysowano wyraźnie przyjętą metodę, w postaci metaanalizy narracyjnej, która ma posłużyć do znalezienia i opisania prawidłowości warunkujących wczesną inicjację czytelniczą dzieci z uszkodzeniami słuchu. Wskazano także na brak pogłębionych eksploracji badawczych realizowanych na gruncie polskim oraz szereg pojawiających się pytań, które do tej pory nie znalazły ugruntowanych w empirii odpowiedzi. Potwierdza to fakt wykorzystania w dalszej części tekstu głównie doniesień z badań zagranicznych autorów, znacznie mniej jest polskich opracowań, zwłaszcza odnoszących się do kształtowania u dzieci z wadą słuchu umiejętności narracji. Habilitantka posiada zatem zdolność do wyszukiwania i eksplorowania nowych obszarów badawczych, których wyniki mają znaczenie dla rozwoju teorii i praktyki pedagogiki specjalnej.

Pierwszy rozdział monografii prezentuje w sposób usystematyzowany i zwarty rozwojową perspektywę nabywania umiejętności językowych oraz czytania i pisania; wskazano na wzajemne powiązania tych sprawności oraz uwarunkowania jednostkowe i środowiskowe ich

rozwoju, co pozwoliło nakreślić szeroką perspektywę omawianych zagadnień. Dyskusji podano główne koncepcje wyjaśniające rozwój tych zdolności, wskazano na ewolucję poglądów w tym zakresie, co pozwala uznać, że Habilitantka posiada zdolności krytycznej oceny różnych koncepcji oraz znajomość kierunku ich ewolucji. Rozdział pierwszy zawiera także szereg wskazań przydatnych dla praktyki, w tym np. listę przydatnych praktyk wyższego i niższego rzędu, co świadczy o umiejętności popularyzacji nauki i jej implementacji do praktyki edukacyjnej.

W rozdziale drugim, stanowiącym logiczne następstwo pierwszego, Habilitantka szczegółowo omówiła indywidualne, językowo-poznawcze uwarunkowania nabywania przez dzieci z uszkodzeniami słuchu umiejętności czytania i pisania. Analiza dotyczy wszystkich aspektów nabywania kompetencji językowych: fonologicznego, leksykalnego, składniowego, morfologicznego i narracyjnego. Dokonana jest na tle prawidłowości ich rozwoju u dzieci słyszących, co jest zabiegiem odpowiednim. Interesujące jest wskazanie na rolę nowoczesnych osiągnięć medycznych i protetycznych oraz działań rehabilitacyjnych dla nabywania sprawności posługiwania się językiem oraz wskazanie korzyści płynących z ich zastosowania oraz najnowszych badań naukowych, mających głównie charakter eksperymentalny. Uzasadniono także wynikami najnowszych doniesień naukowych skuteczność metody fonogestów. Wskazuje to na skłonność Habilitantki do ugruntowania przyjętych stanowisk w szerokim przeglądzie badań krajowych i zagranicznych. Na uwagę zasługuje Jej szeroka wiedza w obszarze niezwykle zróżnicowanej grupy osób z uszkodzeniami słuchu, w przypadku której rozwój umiejętności językowych jest uwarunkowany nie tylko czasem, stopniem i rodzajem ubytku słuchu, ale także szeregiem innych czynników związanych ze specjalistyczną rehabilitacją czy możliwościami słuchowymi ich rodziców. Jak zauważa Habilitantka nie wszystkie z prezentowanych badań można porównywać ze względu na różny sposób ich gromadzenia (s. 56). Ta uwaga wskazuje na dbałość o poprawność metodologiczną prezentowanych analiz.

W rozdziale trzecim zaprezentowano wyniki analizy narracyjnej służącej odpowiedzi na trzy pytania badawcze obejmujące szeroki obszar poszukiwań badawczych, związanych z dwoma środowiskami - rodzinnym i instytucjonalnym. Pierwsze pytanie miało charakter porównawczy, wskazując na podobieństwa i różnice w zakresie doświadczeń czytelnicznych dzieci słabosłyszących i niesłyszących oraz praktyk stosowanych w zróżnicowanych środowiskach rodzinnych. Drugie odnosiło się do efektywności wdrażania programów przygotowujących rodziców do wykorzystania tych praktyk. Trzecie, najbardziej złożone, odnosiło się do roli środowiska instytucjonalnego. W badaniach wykorzystano metodę metaanalizy narracyjnej. Z założeń prezentowanych przez Cochrane Polska wynika, że warunkiem przeprowadze-

nia metaanalizy jest jednorodność badań włączonych do przeglądu systematycznego, a graficzną formą przedstawienia wyników metaanalizy wyników badań ilościowych jest wykres typu forest plot, co trudno było spełnić w przypadku zaprezentowanej analizy. Poddaję zatem pod rozważenie użycie metody systematycznego przeglądu literatury (Orłowska, Mazur, Łaguna, 2017) z wykorzystaniem schematu PICOC. Należy jednak uznać, że analiza została przeprowadzona w sposób poprawny, pytania badawcze skonstruowano prawidłowo, wskazano czytelne kryteria włączenia i wykluczenia pozycji publikacyjnych, wykorzystano uznane bazy danych i naukowe czasopisma, a także odpowiednio skategoryzowano analizowane pozycje w bloki tematyczne. Przegląd pozwala na udzielenie odpowiedzi na problemy badawcze i ma wysoki walor poznawczy. Na podstawie szerokiego przeglądu aktualnych badań literatury światowej, zarysowano kompleksowy obraz skuteczności działań edukacyjnych, podejmowanych we wszystkich znaczących dla wczesnej inicjacji czytelniczej środowiskach: środowisku rodzinnym i instytucjonalnym (realizowanych zarówno w ramach rutynowych programów edukacyjnych, jak i programów interwencji). Pozwoliło to na wskazanie tych czynników, które warunkują pozytywny efekt zastosowanych strategii, a także kierunków poprawy praktyk terapeutycznych i edukacyjnych. Większość analizowanych badań miała charakter eksperymentalny, niektóre realizowane były na niewielkiej próbie badawczej i jak zaleca Habilitantka w podsumowaniu rozdziału należy ostrożnie podchodzić do uogólniania ich wyników. Monografię zamyka „Dyskusja i zakończenie”, w której zamieszczono najważniejsze wnioski z analizowanych badań i wskazanie kierunku dalszych eksploracji. W mniejszym stopniu dokonano dyskusji wyników, co nie było konieczne ze względu na charakter przyjętej metody badań. Monografię oceniam pozytywnie jako cenną pozycję, wnoszącą wkład poznawczy w wiedzę z dyscypliny pedagogiki specjalnej z zakresu wczesnych doświadczeń czytelniczych dzieci z uszkodzeniami słuchu i ich środowiskowych uwarunkowań. Pozycja ta wypełnia lukę w polskim piśmiennictwie. Bogata bibliografia (ok. 200 pozycji, głównie anglojęzycznych) wskazuje na dobre ugruntowanie podjętych analiz w aktualnej światowej literaturze przedmiotu.

4. Ocena istotnej aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednej uczelni

Pani dr Agnieszka Dłużniewska podejmowała szeroką współpracę naukową z uczelniami polskimi i zagranicznymi w realizacji projektów o charakterze dydaktycznym i naukowym. Owocem współpracy w interdyscyplinarnych zespołach współtworzonych z Akademią Pedagogiki Specjalnej w partnerstwie z Ministerstwem Edukacji Narodowej były materiały szkoleniowe przygotowujące nauczycieli do pracy z uczniami z uszkodzeniami słuchu. Współpraca z zespołem naukowców z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego zaowocowała

adaptacją narzędzi do diagnozy tożsamości kulturowej osób niesłyszących. Habilitantka brała także udział w dwóch projektach zleconych przez Ośrodek Rozwoju Edukacji, a w jednym projekcie pełniła funkcję koordynatora. Projekty te służyły przygotowaniu nauczycieli i specjalistów do pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i zaowocowały opracowaniem wytycznych dla autorów i wydawców podręczników szkolnych dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz standardów, jakie powinny spełniać te podręczniki, a także wskazówek do przygotowania i adaptacji narzędzi diagnostycznych dla dzieci i młodzieży z wybranymi rodzajami specjalnych potrzeb edukacyjnych oraz materiałów szkoleniowych dla nauczycieli języka polskiego na drugim etapie edukacyjnym. Aktualnie realizowany projekt w ramach współpracy Instytutu Pedagogiki Specjalnej APS z Instytutem Pedagogiki UMCS dotyczy językowej reprezentacji sztuki przez dzieci i młodzież z uszkodzeniami słuchu, co wskazuje na gotowość Habilitantki do poszerzania zakresu swoich zainteresowań naukowych i podejmowania nowych wyzwań.

Pani dr Agnieszka Dłużniewska podejmowała także współpracę z dużym międzynarodowym zespołem badawczym koordynowanym przez Griffith University w Queensland w Australii w ramach sieci GLOBAL TALES, badającym jakość narracji osobistych dzieci z zaburzeniami językowymi i bez tych zaburzeń, co wskazuje na rozpoznawanie Habilitantki jako eksperta nie tylko na forum krajowym, ale także międzynarodowym. Powyższe argumenty dowodzą, że Habilitantka wykazuje się istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni krajowej, a w szczególności zagranicznej (Griffith University w Queensland w Australii).

5. Ocena osiągnięć dydaktycznych, organizacyjnych i popularyzujących naukę

Główne osiągnięcia dydaktyczne Habilitantki dotyczą przygotowania i realizacji wykładów, ćwiczeń i laboratoriów prowadzonych w Akademii Pedagogiki Specjalnej, a także innych uczelniach z przedmiotów wpisujących się w obszar Jej zainteresowań badawczych. O atrakcyjności i wysokim poziomie tych zajęć świadczy wysoka ocena studentów i nagroda Samorządu Studenckiego.

Pani dr Agnieszka Dłużniewska pełniła też rolę promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim magistra Kamila Kurackiego, zakończonym sukcesem. Współpraca ta zaowocowała wspólną publikacją artykułów i jest kontynuowana w ramach projektu koordynowanego przez Griffith University w Queensland w Australii. Ponadto, Habilitantka pełniła rolę konsultanta naukowego w trzech przewodach doktorskich studentów z Kazachskiego Narodowego Pedagogicznego Uniwersytetu im. Abaya w Alacie, co wskazuje na uznanie Jej kompetencji przez zagraniczną uczelnię.

Do najważniejszych osiągnięć organizacyjnych można zaliczyć kierowanie studiami podyplomowymi i pełnienie roli opiekuna praktyk studenckich.

Pani dr Agnieszka Dłużniewska podejmowała też działania służące popularyzacji nauki dzieląc się specjalistyczną wiedzą z nauczycielami, rodzicami i uczniami w ramach webinarów, seminariów i prelekcji. Ponadto, prowadziła badania przesiewowe słuchu u dzieci i młodzieży w wieku szkolnym.

Habilitantka jest też członkiem Komisji działających w APS, w tym Senackiej Komisji ds. Finansów i Infrastruktury Akademii. Za swoją działalność została nagrodzona, na szczególną uwagę zasługuje Brązowy Krzyż Zasługi i nagroda Rektora za osiągnięcia naukowe.

6. Wniosek końcowy

Biorąc pod uwagę pozytywną ocenę osiągnięć naukowych (dwie monografie naukowe) oraz pozostałego dorobku naukowego (walory merytoryczne i formalne), a także szerokie doświadczenie dydaktyczne, badawcze i popularyzatorskie Habilitantki, w tym rozpoznanie Jej eksperckiej wiedzy na forum międzynarodowym przez zaproszenie do udziału w projekcie sieci GLOBAL TALES, stwierdzam, iż Jej dorobek jest ilościowo i merytorycznie bogaty. W obrębie uprawianej subdyscypliny pedagogicznej, wyraźnie ulokowanej w pedagogice specjalnej, mamy do czynienia z badaczem dojrzałym do samodzielnej pracy naukowej, o sporym dorobku i uzasadnionych, a także docenianych aspiracjach naukowych. W mojej ocenie Pani dr Agnieszka Dłużniewska spełnia ustawowe wymogi stawiane kandydatom do stopnia naukowego doktora habilitowanego określone w art. 219 ust. 1 Ustawy z dn. 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2024 r. poz. 1571 z późn. zm.) wnosząc przedłożonym do oceny dorobkiem znaczny wkład w rozwój dyscypliny pedagogika. Wnioskuje zatem o dopuszczenie Pani dr Agnieszki Dłużniewskiej do dalszych etapów zmierzających do nadania Jej stopnia doktora habilitowanego.

Z wyrazami szacunku,

Anna Zamkowska